

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2011

NORTH WEST

MADUO: 120

NAKO: 2½ diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 14.

DITAELO

1. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le NNE:

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	(60)
KAROLO YA D:	Dikwalo	(20)

2. Buisa ditaelo tsotlhe sentle.
3. Karolo NNGWE le NNGWE e simololwe mo tsebeng e NTŠHWA.
4. Kwa bokhutlong jwa karolo moithuti a thalele.
5. Kwala dipalo tsa dipotso jaaka di ntse.
6. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
7. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
8. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

"Le a bo le phirima letsatsi, le phirimela nna ngwana wa batho gore ke tlaletlale le naga ke batlana le Modidi. Ruri Rakoma o ntlogeletse mathata, a tlhokafala a ise a nthuse go godisa bana. Modidi ga ke itse gore ke ka mo reng gore a tshwane le bana ba bangwe. Bokgaisadie ke ba, sengwe le sengwe se ba se dirang ba tsenya mooko mo marapong. Fa fela a ka fetsa sekolo, a falola gongwe ke ka wela mowa." Sediri wa batho o bua ka pelo a tlhaga tirong, a gopotse gore a o a bo a ya go fitlhela Modidi kwa gae.

Jaaka gale o ne a fitlhela gofejane wa gagwe, Golekane, a tshwaragane le go baakanyetsa dilalelo, a setse a phepafaditse ntlo. Modidi ene a ise a ke a le bee kwa gae e sa le sekolo se tswa. Ga a ka a tlhola a senya nako Sediri, o tsene mo phaposing ya gagwe ya borobalo, a latlhela se a neng a se tshotse mo godimo ga bolao a bo a tswa a ya go batla Modidi.

E ne e le selomodiro gore fa sekolo se tswa Modidi ga a tlhamalele gae. O ne a fitlhela ditsala tsa gagwe di mo emetse mme botlhe ba tsene motse ka legare ba ye diphafaneng. Motho wa teng o ne a tshwanelwa ke go lebagana le dibuka fa a tswa koo bosigogare. Kooteng moeka o ne a ithaya a re mmaagwe ga a lemoge gore o hupile. Morago ga metsotswana e se kae o ne o tla bona a setse a kouma.

Re bua jaana ka Modidi e ne e le monna yo o neng a lebagane le mophato wa lesome o o tshwarisang ba le bantsi phage ka mangana. O ne a tshameka diketo ka isago ya gagwe, kana e larile mo mophatong wa lesome. Sediri o ne a atisa go mo fitlhela kwa ntlong nngwe e go neng go rekisiwa bojalwa ya mosetsana mongwe wa Mokgatla yo o neng a bidiwa Mmadinkwe. Felo koo go ne go twe ke kwa 'monna ga a ye gope'.

[Motswedi Wa Dikeledi: MM Mokoka]

- 1.1.1 Naya leina la mosadi yo o tlatlalang a batlana le Modidi. (1)
- 1.1.2 Go diragetseng ka Rakoma? (1)
- 1.1.3 Kwala ditiro di le PEDI tse Golekane a di dirang mo gae. (4)
- 1.1.4 Modidi o ne a dirang letsatsi lengwe le lengwe fa sekolo se tswa? (2)

- 1.1.5 Lebaganya ditlhaloso tsa KHOLOMO YA B le mafoko a a mo go KHOLOMO YA A.

KHOLOMO YA A Mafoko	KHOLOMO YA B Ditlhaloso
(a) Go kouma	A ljetse
(b) Hupile	B Go otsela
	C Go tshameka

(2 x 2) (4)

- 1.1.6 Tlhopha karabo e e siameng mo go tse di mo masakaneng.

Modidi o lebagane le mophato wa (lesome, robongwe, lesomenngwe)

(1)

- 1.1.7 Goreng mmaagwe Modidi a ne a tsaya matsapa a gore Modidi a tsene sekolo?

(2)

- 1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Re a ipela: K Gill le T Rekgabile]

- 1.2.1 Ke eng se se bapatswang mo setshwantshong se? (2)
- 1.2.2 Ke dimmotorokara di le kae tse o ka di gapang go ya ka phasalatso? (2)
- 1.2.3 Botlhokwa jwa go gapa mmotorokara mo setshwantshong se ke bofe? (2)

- 1.2.4 Fa o bona ke ka ntlha ya eng go beilwe mokgele fa godimo ga mafoko, 'The summer of your life 2006'? (2)
- 1.2.5 Kwa ntle ga go itshireletsa mo letsatsing, mokgele o ka dirisiwa leng gape? (2)
- 1.2.6 Coca Cola ke eng? (1)
- 1.2.7 Naya dilo di le PEDI tse dingwe tse o ka di gapang ntle le mmotorokara. (4)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, morago o e sosobanye ka dintlha di le supa ka mafoko a gago mme bokao bo se fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhakgolo le molaetsa wa yona. Boleele e nne mafoko a a ka nnang 50 – 60.

Go ne go setse go le bosigo fa Dimakatso, mosetsana yo mosetlhana, wa nko ya lenono, a kgaogana le mokapelo wa gagwe, Basi, fa marakanelong a ditsela. Ya nna gona a lemogang boelele jwa gagwe. O ne a itse gore batsadi ba gagwe ba ne ba sa rate gore letsatsi le wele a se yo mo gae. A tshoga jaaka a gopola gore mmaagwe o tla fitlha a mmotsa gore o ne a ntse a le kae, a dira eng.

O ne a itse gore e ne e le tshwanelo ya gagwe, e bile e le molao, gore e re fa a tsamaya a laele, a be a akanyetse mmaagwe gore o tla boa leng. A itshwara molomo ka seatla sa moja, a gadima kwa morago e kete o tla bona mmaagwe mo lefifing. A tsena kwa gae a dubegile maikutlo. Maloba fela o ne a itsamaela fela, a sa laela ka a ne a ya go itshamekela le ntsalae ka fa lelapeng la bobedi go tloga fa go la ga gabo. Gompiono o tsene mo bothateng ka ntata ya ga Basi. Fela a itumela fa a gakologelwa gore rraagwe o ne a se teng mo gae. O ne a itse bogale jwa ga rraagwe le go re fa a ne a ka mo atamela, tsa gagwe e ne e ka nna tsa ba bangwe. A tsena ka fa gae a feditse le maikutlo a gagwe gore mmaagwe a ka mpa a dira se a se ratang, ena ga se ngwana yo o sa ntseng a tshwanetse go tlhola a disitswe. A fitlhela mmaagwe a sa bolo go tsholela banyana. Ya re mmaagwe a ise a botse a bo a setse a itlantla loleme. Mosadimogolo a itlhaba ngololo, a se ke a rata go bua sepe.

[Se Time Tsala: RSA Naanyane]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Dikolo tsa bulwa Molatlhegi le ene a tsaya leeto go ya sekolong; o ne a na le bana bangwe ba le bantsi. Fa setimela se tla tloga moruti a raya Molatlhegi a re: "Molatlhegi o utlwe, o itshokele mathata otlhe. Ga go sepe se se molemo se se bonwang ka monate; gopola o tla ja ka mofufutso wa phatla ya gago." Setimela sa goga mme basimane ba kua ba dumedisa ditsala tsa bona. Molatlhegi a ikutlwa sentle gore o latlhegile. O ne a se na ope waabo mo lefatsheng lotlhe. Rraagwe o mmone o sule fa pele ga sefatlhego sa gagwe. Mmaagwe ga twe ene o sule fa a tsholwa. A hutsafala thata fa a gopola bosielwa jwa gagwe.

Wa phophoma monamatsela wa gopola Kolone. Barutwana ba simolola go ithabisa le go itlosa bodutu jwa loeto lo lolele ka go tshameka ka bosetlabošane. Ba ba kgobokanya mo phaposing ba simolola go ba botsa dipotso. Fa ba lemoga gore Molatlhegi ga a itse ope wa losika lwaabo ba kgatlhega thata, ba mmotsolotsa gore ene o tlike jang mo lefatsheng. Ba mo jela mofago wa gagwe mme ba leka go mo hutsafatsa jaaka ba ka kgona; fela ba fitlhela ba kgatlhane le matlhwaadibona. A se ka a ba re teke le fa ba dira tsotlhe tse. O ne a ntse a ba kwala mo pelong a ntse a re, tlogela re tla bona fa ke se na go tlwaela. Ba tla ntemoga gore ke mang.

Fa Molatlhegi a fitlha kwa sekolong a fitlha a tsenngwa mo mophatong wa botlhano. O ne a fitlhela dithuto di le thata di mo palela. Bana ba bangwe ba mo sotla, mme le megokgo e mmona setlatla, mmaeyabe, lesilo la masilo. O ne a palelwa ke dithuto jaana ka ntlha ya bobodu le ka ntlha ya go se tlwaele go dira sepe se se batlang tlhoafalo le boitshoko.

[Motimedi: DP Moloto]

- 3.1 Kwala bontsi jwa mafoko a a latelang.
 - 3.1.1 Leeto (1)
 - 3.1.2 Moruti (1)
- 3.2 Naya bonnye jwa mafoko a a latelang.
 - 3.2.1 Sefatlhego (1)
 - 3.2.2 Bana (1)
- 3.3 Dirisa leemedi le le thaletsweng mo polelong ya gago.

Ba dumedisa ditsala tsa bona. (2)
- 3.4 Dirisa lefoko "dira" gabedi mo dipolelong go bontsha bokao jo bo farologaneng. (4)

- 3.5 Itlhamele polelo mme o dirise lerui "sa gagwe". (2)
- 3.6 Dirisa malatodi a mafoko a a thaletsweng mo dipolelong tsa gago.
- 3.6.1 A hutsafala thata fa a gopola bosielwa jwa gagwe. (2)
- 3.6.2 Ba simolola go ba botsa dipotso. (2)
- 3.7 Tlhopha tlhaloso mo KHOLOMONG YA B e e tsamaelanang le seane se se mo KHOLOMONG YA A.

KHOLOMO YA A Seane	KHOLOMO YA B Tlhaloso
3.7.1 O tla ja mofufutso wa phatla ya gago.	A O se ke wa tshameka ka isago ya gago. B Sengwe le sengwe se o se bonang o tla se direla ka thata. C O tla itshola.

(2 x 1) (2)

- 3.8 Dirisa letlhophi "lotlhe" mo polelong ya gago. (2)
- [20]

POTSO 4

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Batho ba ne ba rata go dira metlae ka Jesse Owens, naledi ya mabelo ya kwa Ohio, yo o fentseng dimmetale tsa gauta tsa diOlimpiki, gore ke ena fela rramabelo yo toropo e reeletsweng ka ena. Tota se e ne e se nnete ka gore, le fa ena e ne e le James Cleveland Owens, toropo ya Cleveland e filwe leina le bogologolo pele a belegwa ka 1903. E ne e le ngwana wa bosupa wa ba ba robedi mo legaeng la Bantsho le le neng le humanegile thata. "JC," jaaka a ne a bidiwa, o simolotse e le ngwana yo o neng a boboletse ruri, a tshwenngwa ke nyumonia. Ka dinako tse o neng a ikutlwa botoka ka tsona, o ne a eletsa go taboga jaaka rraagwe, yo o neng a tlhola a tsaya karolo mo dikgaisanong tsa mo motseng ka disontaga dingwe le dingwe. "Ke ne ke tlhola ke mmogetse ka kgakgamalo. "Owens o ne a kwala jalo mo bukeng ya botshelo jwa gagwe. "O ne a na le maoto a a gakgamatsang, mme a taboga o ka re katse e tlola."

Fa botshelo bo ntse bo ba thatafalela, lelapa la ga Owen le ne la fudugela kwa Cleveland go leka botshelo jo bo botoka. Morutabana mongwe o ne a bitsa JC Owens Jesse Owens ka a ne a akanya fa JC e le Jesse mme leina leo la mo kgomarela sa ruri. Bakatisi ba mo sekolong seo le bona ba simolola go rotloetsa Jesse go ikatisetsa mabelo. Le fa a ne a tshwanetse go tla a dira go fepa lelapa la gaabo, Owens a simolola go nna naledi ya mabelo mme a feleletsa a tsena kwa Ohio State University.

[Re A Ipela: K Gill le T Rekgabile]

- 4.1 Dirisa makopanyi a a mo masakaneng go kopanya dipolelo tse di latelang:
- 4.1.1 O a buisa. A falole. (gore) (2)
- 4.1.2 O a ja. Ga a none. (mme) (2)
- 4.2 Dirisa letlhaodi le le thaletsweng mo polelong ya gago.
- E ne e le ngwana wa bosupa. (2)
- 4.3 Bolela gore lediri le le thaletsweng ke la mofuta ofe. Tlhopha karabo e e nepagetseng go tswa mo masakaneng.
- 4.3.1 Batho ba ne ba rata go dira metlae ka Jesse Owens.
(lediritota, ledirilethusi, lediriletlhaedi) (1)
- 4.3.2 Ke ne ke tlhola ke mmogetse.
(lediritota, ledirilethusi, lediriletlhaedi) (1)
- 4.4 Kwala polelo e e latelang mo kganetsong.
- Ke ena fela rramabelo yo toropo e reeletsweng ka ena. (2)
- 4.5 Kwala makaelagongwe a mafoko a a latelang.
- 4.5.1 Maoto (1)
- 4.5.2 Taboga (1)
- 4.6 Tlhopha sekapuo go tswa mo masakaneng, se se tsamaelanang le polelo e e neetsweng.
- A taboga o ka re katse e tlola.
(pheteletso, tshwantshanyo, mothofatso) (2)
- 4.7 Dirisa matlhalosi a a thaletsweng mo dipolelong tsa gago.
- 4.7.1 A tsaya karolo mo dikgaisanong tsa mo motseng. (2)
- 4.7.2 Go leka botshelo jo bo botoka. (2)
- 4.8 Dirisa lesupi "leo" mo polelong ya gago. (2)
- [20]**

POTSO 5

Leba setshwantsho se se latelang, mme o arabe dipotso.

[INTERNET]

5.1	Goreng ditlhaka 'South Africa' di kwadilwe ka ditlhaka tse dikgolo?	(2)
5.2	Ke kgaisano efe e e neng e tshwerwe mo Aforika Borwa?	(2)
5.3	Motho yo o mo setshwantshong o dira eng?	(1)
5.4	Kgaisano e, e simolotse leng? (Neela leina la kgwedi le ngwaga.)	(2)
5.5	Kwala leina la barulaganyi ba sejana se.	(2)
5.6	Naya leina la naga e e gapileng sejana se sa lefatshe.	(1)
		[10]

POTSO 6

Siamisa temana e e latelang ka go tsenya matshwao a puiso, ditlhakakgolo le go baakanya mopeleto o o fosagetseng.

"Bona fa boenyana, ke a itse gore o a ikanyega gone ke fa o itli sitse. Ga ona mataitai jaaka bo Mmitsa. ke go lopa selo se le sengwe fela O tseye selo se," sajene kokobela a bua a mo naya sealemowa.

[Se Time Tsala: RSA Naanyane]

[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 60

KAROLO YA D: DIKWALO***TSA FA ISONG – SA Moroke*****POTSO 7**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Ka letsatsi lengwe mosadi wa ga Ngake a utlwa monna wa gagwe a mo tsosa mo bosigong a re, "Mareta! Mareta! Mosadi wa me, a o a itse gore ke ne ke setse ke lebetse gore Piet Barolong o rometse molaetsa a re o rata go mpona? Re tla tsoga re phakelela kwa ga Piet ka moso fa koko ya ntlha e lela. Kana ke lobaka lo loleele go tloga fano go fitlha kwa Kudung."

"Nnyaya, rra. Ga ke a ipaakanyetsa leeto la go ya kwa ga Piet Barolong ka moso. Bogolo re tla ya ka beke e e tlang."

Ngake a botsa ka bogale, "Wa re eng? Ka beke e e tlang."

"Ee, rra. Gore ke tle ke bone nakonyana ya go ipaakanya."

Ngake a re, "O rata go ipeela nakonyana e e ratwang ke wena! Ngaka e tshwanetse go arabela pitso ka bonako."

Mareta o ne a itse gore Ngake ke motho yo o tlhogo e thata. Ga go kitla go thusa sepe go ngangisana nae, mme a ineela, "Go siame. Ke tla tsoga ke tabogela kwa ga Piet Barolong ke sa ipaakanya, ke ntse fela jaaka motho yo o biditsweng ka mogala gore a tle phitlhong ya mongwe wa batho ba losika lwa gagwe."

- 7.1 Neela dilo di le PEDI tse Nare Ngake a neng a tlwaetse go ya go di dira kwa ga Piet Barolong. (2)
- 7.2 Piet Barolong ke moagi wa motse ofe? (1)
- 7.3 Ke bothata bofe bo Ngake le mosadi wa gagwe ba nnileng le bona fa ba fitlha mo letsibogong la noka? (2)
- 7.4 Neela maina a basimane ba BABEDI ba ba neng ba nna kwa ga Piet Barolong. (2)
- 7.5 Piet Barolong o ne a tlwaetse go direla Nare Ngake eng fa a mo etetse? (2)
- 7.6 Ngake le Piet Barolong ba ne ba ya go dira eng kwa thabeng? (2)
- 7.7 Ke mang yo o neng a belaelwa gore o jele nama ya podi mo pitseng? (1)
- 7.8 Neela lebaka le le neng la dira gore moanelwa yo o mo kaileng mo go POTSO 7.7 e nne mmelaelwa. (2)
- 7.9 Ke eng se se dirileng gore moji wa nama a ipolele? (2)

- 7.10 Moji wa nama o ne a alafiwa jang morago ga go ipolela? (2)
- 7.11 Neela dintlha di le PEDI tse di tlhalosang semelo sa ga Nare Ngake. (2)

[20]**KGOTSA****POTSO 8**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Jemina a re, "Ke a bona Josefa o gopola gore nka utlwa pelo botlhoko fa a ka ntlogela. Ga ke rate go nyalwa ke legatlapa la pelo e e fenngwang ke lehufa."

"Jemina, tsala ya me, ke a go gakolola gore bopekgale ga se fela go ya ntweng. Le bogatlapa ga se fela go se ye ntweng. Ka dinako tsa ntweng go a tlhokega gore banna bangwe ba sale ba lema masimo, ba tshwanetse go sala ba ruta bana ba sekolo. Nna ga ke bone gore Josefa ke legatlapa fela ka go bo a sa ya ntweng."

Jemina a re, "O bulela Josefa ka go bo o a mo rata."

"Ke a mo rata mme e seng ka lerato la go eletsa gore a nnyale mme wena a go tlogele. Ke rata maitseo a gagwe a mantle. Josefa o tlotla batho, o boikokobetso. O a ratega."

Jemina a re, "Hm! O a ratega!"

- 8.1 Neela setlhogo sa kgankhutswe e temana e, e nopotsweng go tswa mo go yona. (1)
- 8.2 Jemina o ne a bua le mang? (1)
- 8.3 Kwa tshimologong, go ya ka Jemina, ke moanelwa ofe yo o neng a le pelokgale? (1)
- 8.4 Neela lebaka le le tlhotlheleditseng kakanyo ya ga Jemina mo go POTSO 8.3. (2)
- 8.5 Neela mofuta wa tiro ya ga Jemina le lefelo le a neng a dira kwa go lona. (2)
- 8.6 A moanelwa yo o neng a kaiwa a le pelokgale o ne a tswela jalo ka bopelokgale jwa gagwe? Tshegetsisa ka lebaka. (2)
- 8.7 Moanelwa yo o neng a kaiwa e le legatlapa o itshupile bopelokgale jang? (2)
- 8.8 Go ya ka Jemina, monna yo o tlhotlhwana, e bile a siametse go mo nyala, o tshwanetse go supa boleng jwa gagwe jang? (2)
- 8.9 Kwa bokhutlong ke mang yo o neng a gapa pelo ya ga Jemina? (1)

- 8.10 Ntwa ya lefatshe e e umakilweng mo kgankhutsweng e, e simolotswe leng ya bo ya khutlisiwa leng? (2)
- 8.11 Neela difane tsa baanelwa ba ba latelang:
- 8.11.1 Jemina (1)
- 8.11.2 Josefa (1)
- 8.12 Neela dintlha di le PEDI tse di tthalosang semelo sa ga Lentikile. (2)
- [20]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA D: 20
PALOGOTLHE: 120